

طراحی و اعتباریابی مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی

رقیه ساجدی*، عباس خورشیدی، فاطمه حمیدی‌فر، حمید مقدسی، امیرحسین محمودی

چکیده

مقدمه: هم‌زمان با طرح تحول و نوآوری آموزشی در نظام آموزش سلامت به موازات تحولات سریع در عرصه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، توسعه یادگیری الکترونیکی به عنوان یک چالش مطرح است. این پژوهش با هدف طراحی و اعتباریابی مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ انجام شد.

روش‌ها: پژوهش حاضر یک مطالعه ترکیبی از نوع اکتشافی است. جامعه آماری در بعد کیفی ۳۰ نفر از خبرگان یادگیری الکترونیکی دانشگاه‌های کشور و در بعد کمی کلبه اعضای هیأت‌علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان بودند. روش نمونه‌گیری در بعد کیفی غیر احتمالی از نوع هدف‌مند گلوله برفی بود و در بعد کمی با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای ۱۴۶ نفر انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات شامل مصاحبه نیمه ساختاریافته و پرسشنامه پژوهشگر ساخته بود. داده‌ها در بعد کیفی با استفاده از روش کدگذاری استراوس و کوربین (۱۹۹۸) مشتمل بر سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی و در بعد کمی از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی مشتمل بر ۴ بعد دانشگاهی، مناطق آمایشی، ملی - کلان و منطقه‌ای - بین‌المللی است و دارای ۲۲ مؤلفه که از ۲۲۲ شاخص حاصل شده است. هم‌چنین در بخش کمی بر اساس نتایج تحلیل عاملی تأییدی شاخص‌های برازش مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی همگی در سطح مطلوبی قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: برای طراحی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی باید به ابعاد دانشگاهی، مناطق آمایشی، ملی - کلان و منطقه‌ای - بین‌المللی توجه شود.

واژه‌های کلیدی: مدل، یادگیری الکترونیکی، دانشگاه‌های علوم پزشکی، مطالعه ترکیبی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / مهر ۱۴۰۰؛ ۲۱(۲۳): ۲۶۶ تا ۲۸۰

مقدمه

کاربرد یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی

به عنوان یکی از مسائل کلیدی توسعه فن‌آوری اطلاعات در شرایط فعلی و به عنوان یک چالش در آینده مطرح است (۱).

* نویسنده مسؤول: دکتر رقیه ساجدی، دکتری تخصصی مدیریت آموزشی، مدرس گروه زبان، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، سمنان، ایران. sajedi4249@yahoo.com
دکتر عباس خورشیدی (استاد)، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر، تهران، ایران. a_khorshidi40@yahoo.com
دکتر فاطمه حمیدی‌فر (استادیار)، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. dr.mahmoodi1964@gmail.com

مرکزی، تهران، ایران. (fatemehhamidifar@gmail.com)؛ دکتر حمید مقدسی (دانشیار)، گروه مدیریت اطلاعات و انفورماتیک پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. (moghaddasi@sbmu.ac.ir)؛ دکتر امیرحسین محمودی (استادیار)، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. (dr.mahmoodi1964@gmail.com)
تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۰/۱/۲۸، تاریخ اصلاحیه: ۴۰۰/۵/۲، تاریخ پذیرش: ۴۰۰/۵/۱۶

نشان داد که عوامل متعددی از قبیل زیر ساخت‌های فناوری، انسانی، پداگوژیکی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصاد، مدیریت و رهبری، اداری و پشتیبانی زمینه ساز موفقیت یا عدم موفقیت یادگیری الکترونیکی است که برخی از این چالش‌ها نظیر بومی‌سازی فناوری‌ها، چالش‌های حقوقی و قانونی، ضعف در شبکه‌ها و زیر ساخت‌های ارتباطی مخصوص کشورهای در حال توسعه و برخی هم دغدغه‌های مشترک تمام کشورها است (۹ تا ۴).

لذا به نظر می‌رسد به منظور ارتقای آموزش، پژوهش، تولید و ترویج علم و گسترش مرزهای دانش در فضای مجازی و در راستای تحقق اهداف طرح تحول و نوآوری در آموزش پزشکی شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی در قالب یک مدل مفهومی (نظری) یک ضرورت و الزام است. ارائه مدل و راهنمایی جامع که از ابتدای کار و در طول مسیر راهگشای برنامه‌ریزان و مجریان باشد گامی مؤثر در حفظ سرمایه و بهره‌وری محسوب می‌گردد که از شکست‌های آتی جلوگیری می‌کند. از این رو پژوهشگر با استناد به نظرات و پیشنهادات متخصصان و یافته‌های تجربی خود به دنبال تدوین طرح و مدلی جامع برای پیاده‌سازی یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی بوده و راهنمایی کلی برای استفاده مدیران، اساتید، تصمیم‌گیرندگان و مجریان جهت هدایت آنان ارائه می‌نماید.

بنابراین هدف پژوهش طراحی و اعتباریابی یک مدل مناسب یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی است.

روش‌ها

این پژوهش ترکیبی از نوع آمیخته اکتشافی است و از نظر ماهیت و نوع مطالعه در بخش کیفی بر مبنای نظریه داده بنیاد و در بخش کمی، توصیفی از نوع پیمایشی مقطعی است. جامعه آماری بخش کیفی کلیه مدیران و خبرگان مراکز یادگیری الکترونیکی و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های علوم

در حال حاضر هم‌زمان با طرح تحول و نوآوری آموزشی که مبتنی بر سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های کلان آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است، توسعه یادگیری الکترونیکی، راه‌اندازی و استقرار آن در دستور کار دانشگاه‌های علوم پزشکی مستقر در کلان مناطق ده‌گانه آمایشی کشور قرار گرفته است. مطالعات انجام شده در دانشگاه‌های علوم پزشکی نشان می‌دهد هنوز برنامه‌ریزی تحول‌گرایانه‌ای در راستای توسعه کارآمد این ابزار فناوری در محیط‌های آموزش عالی سلامت صورت نگرفته است. به دلیل باور ضعیف برخی مدیران و سیاست‌گذاران، با وجود تحولات نظری، آموزش عالی نتوانسته است در عرصه عمل از این انقلاب در حوزه یاددهی - یادگیری به طور مؤثر استفاده نماید (۲).

در سال‌های اخیر مطالعات گسترده‌ای در سطوح ملی و جهانی در زمینه عوامل اثرگذار در پیاده‌سازی یادگیری الکترونیکی انجام شده است، اما ادامه این مسیر نیازمند بررسی و پیگیری دقیق است (۳). کریمیان و فرخی در مطالعه‌ای به بیان تجربه دانشگاه علوم پزشکی در ارائه الگوی هشت مرحله‌ای توسعه یادگیری الکترونیکی در کلان منطقه ۵ پرداختند. نتایج نشان داد که برای توسعه یادگیری الکترونیکی، ۸ گام شامل تعلیم نیروی انسانی، تنظیم قوانین، تشویق و انگیزش، تولید محتوای الکترونیکی، تأمین زیر ساخت، تولید و نشر دانش، توسعه الکترونیک سازی، تازگی و نوآوری به عنوان راهبردهای اصلی تعیین شد (۳).

میرسعیدی و همکاران، جیسن و همکاران (Jansen)؛ صادقی (Sadeghi)، کینگ و همکاران (King)، فولر (Fowler) و ایدریس و عثمان (Osman Idris &) ادعان داشتند اثرات رشد تکنولوژی یادگیری الکترونیکی در حوزه علوم پزشکی بسیار چشمگیر بوده است و موفقیت در اجرای برنامه یادگیری الکترونیکی، مستلزم فرایند صحیح اصول برنامه‌ریزی، طراحی، ارزیابی و اجرا در محیط‌های یادگیری برخط (آنلاین) است. پژوهش‌های انجام شده در این زمینه

زمان آن به طور میانگین در حدود ۷۰ دقیقه به طول انجامید. پس از هر مصاحبه، متن آن‌ها پیاده‌سازی و مفاهیم شناسایی، احصاء و کدگذاری شدند. انجام مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا کرد که داده‌ها تکراری شده و به حد اشباع نظری رسید. مصاحبه‌ها با سؤال‌های فرعی " مدل سازنده یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی شامل چه ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی است؟" آغاز شد. داده‌های پژوهش از طریق فرآیند کدگذاری مبتنی بر طرح نظام‌دار نظریه برخاسته از داده‌های استراوس و کوربین تحلیل شدند (۱۰). اساس کدگذاری‌های صورت گرفته، کلیه مفاهیم مقوله‌بندی شد و در قالب یک پرسشنامه ارائه شد (جدول ۱).

پزشکی و آموزش عالی سراسر کشور بودند که با روش نمونه‌گیری هدف‌مند از نوع گلوله برفی ۳۰ نفر از متخصصان مورد مصاحبه قرار گرفتند. معیارهای ورود به مطالعه تخصص در رشته‌های برنامه‌ریزی یادگیری الکترونیکی در علوم پزشکی، آموزش از دور، مدیریت آموزشی، تکنولوژی آموزشی و آموزش پزشکی بود مصاحبه‌ها پس از اخذ رضایت شفاهی و با رعایت اصول اخلاقی محرمانه بودن انجام شد. اساتیدی که جهت شرکت در مطالعه رضایت نداشتند از مطالعه حذف شدند. داده‌ها به وسیله یک فرم مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری شد. تمام مصاحبه‌ها به صورت فردی و توسط شخص پژوهشگر انجام گرفت و

جدول ۱: ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدل یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی

ابعاد	مؤلفه‌ها	گویه‌های مربوط به پرسشنامه	
دانشگاهی	سینرژژی و طراحی آموزشی	۱ تا ۲۰	
	منابع انسانی (دانشجو، استاد و کارکنان)	۲۱ تا ۲۸	
	زیرساخت - فناوری	۲۹ تا ۴۸	
	مدیریت	۴۹ تا ۵۸	
	سازمان	۵۹ تا ۶۶	
	منابع مالی	۶۷ تا ۷۱	
	اخلاق و فرهنگ	۷۲ تا ۷۸	
	پشتیبانی، نظارت و هماهنگی	۷۹ تا ۹۱	
	عامل قانونی و حقوقی	۹۲ تا ۹۵	
	مناطق آمایشی	فعالیت‌های آموزشی	۹۶ تا ۱۰۵
فعالیت‌های پژوهشی		۱۰۶ تا ۱۱۱	
فعالیت‌های فناوری اطلاعات		۱۱۲ تا ۱۱۹	
حمایت‌های ساختاری و مدیریتی دولت		۱۲۰ تا ۱۳۳	
حمایت‌های فرهنگی و اجتماعی دولت		۱۳۴ تا ۱۴۷	
حمایت‌های اقتصادی دولت		۱۴۸ تا ۱۵۳	
ملی و کلان	حمایت‌های علمی و فناوری دولت	۱۵۴ تا ۱۶۳	
	حمایت‌های نظام آموزش عالی سلامت	۱۶۴ تا ۱۸۲	
	حمایت‌های بخش خصوصی (غیر دولتی)	۱۸۳ تا ۱۹۰	
	منطقه‌ای و بین‌المللی	تعاملات علمی و آموزشی	۱۹۱ تا ۲۰۴
		تعاملات فرهنگی و اجتماعی	۲۰۵ تا ۲۱۳
		تعاملات سیاسی	۲۱۴ تا ۲۱۷
		تعاملات اقتصادی	۲۱۸ تا ۲۲۲

شاخص نسبت روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شد. ابتدا برای تعیین شاخص نسبت روایی محتوا از ۱۰ نفر از متخصصان حوزه یادگیری الکترونیکی (متفاوت از متخصصان مرحله قبل) درخواست شد تا هر آیت را بر اساس طیف سه قسمتی «مفید و ضروری»، «مفید ولی غیر ضروری» و «غیر مفید و غیر ضروری» بررسی کنند. حداقل مقدار شاخص (CVR) بر اساس جدول لاوشه به میزان ۰/۶۲ و حداقل مقدار شاخص (CVI) در کل پرسشنامه به میزان ۰/۷۹ تعیین گردید (۱۲). روایی ابزار پژوهش به وسیله نسبت روایی محتوایی (CVR) به دست آمد که روایی کل آن برابر ۰/۹۶ بود. پایایی آن با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۸ محاسبه شد.

این پژوهش نتایج رساله مصوب دوره دکتری تخصصی مدیریت آموزشی است که در معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی مورد تصویب قرار گرفت و با اخذ مجوز کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی تهران به شناسه IR. IAU. TMU. REC. 1399. 129 مورد تأیید قرار گرفت. در تمام مراحل اجرای پژوهش، ملاحظات اخلاقی رعایت گردید. هدف و موضوع پژوهش به اطلاع شرکت کنندگان رسید. هم چنین در مورد محرمانه ماندن اطلاعات به آنها اطمینان لازم داده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفت و پاسخ آزمودنی‌ها با آزمون تحلیل عاملی تأییدی با کمک نرم‌افزار SPSS-20 (IBM, Armonk, NY, USA) و نرم‌افزار LISREL8. 80 شرکت بین‌المللی نرم‌افزار علمی (Illinois) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (جدول ۲).

ابزار سنجش قسمت کمی پژوهش حاضر را پرسشنامه پژوهشگر ساخته دارای طیف ۷ درجه‌ای لیکرت مشتمل بر ۲۲۲ گویه‌ای استفاده شد.

به منظور تعیین اعتبار داده‌ها از معیارهای لینکلن و گویا استفاده شد (۱۱). اعتبار داده‌ها (Credibility) با دو راهبرد بازبینی توسط مشارکت کنندگان (Member checking) و بازبینی توسط همکار (Peer debriefing) مورد بررسی قرار گرفت؛ به این صورت که پژوهشگر علاوه بر بازگرداندن گفتار و برداشت‌های خود در طول مصاحبه، متن مصاحبه‌ها را همراه با تحلیل اولیه جهت تأیید و یا اصلاح در اختیار مشارکت کنندگان قرار داد و نکات پیشنهادی آنان را لحاظ نمود. هم چنین بر اساس راهبرد دوم، از افرادی که تجربه انجام تحقیقات کیفی را داشتند، درخواست گردید تا در مورد بخش‌هایی از متون از نظر روند کدگذاری، طبقه‌بندی و عدم سوگیری پژوهشگران اظهار نظر نمایند. سپس با استفاده از گروه خبرگان و به کمک تکنیک دلفی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدل مورد بررسی قرار گرفت و ویرایش لازم انجام و مدل نهایی یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی تدوین گردید.

جامعه آماری بخش کمی شامل کلیه اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان در سال ۹۸-۱۳۹۷ به تعداد ۲۳۷ نفر بود که بر اساس فرمول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) ۱۴۶ نفر از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار سنجش در پژوهش حاضر را پرسشنامه پژوهشگر ساخته دارای طیف ۷ درجه‌ای لیکرت مشتمل بر ۲۲۲ گویه‌ای استفاده شد.

به منظور محاسبه روایی محتوا به شکل کمی از دو

جدول ۲: اعتبار و روایی ابعاد و مؤلفه‌های مدل یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی

اعتبار	روایی محتوا (CVR)	مؤلفه‌ها	اعتبار	روایی محتوا (CVR)	ابعاد
۰/۹۳	۰/۹۴	سینرگوژی و طراحی آموزشی			دانشگاهی
۰/۹۱	۰/۹۳	منابع انسانی (دانشجو، استاد و کارکنان)			
۰/۹۷	۰/۹۶	زیرساخت-فناوری			
۰/۹۱	۰/۸۵	مدیریت			
۰/۹۴	۰/۸۲	سازمان	۰/۹۳	۰/۸۵	
۰/۸۹	۰/۹۲	منابع مالی			
۰/۸۷	۰/۷۴	اخلاق و فرهنگ			
۰/۹۴	۰/۹۷	پشتیبانی، نظارت و هماهنگی			
۰/۸۴	۰/۷۳	عامل قانونی و حقوقی			
۰/۹۷	۰/۷۵	فعالیت‌های آموزشی			مناطق آمایشی
۰/۹۴	۰/۸۱	فعالیت‌های پژوهشی	۰/۹۲	۰/۸۳	
۰/۹۸	۰/۸۷	فعالیت‌های فناوری اطلاعات			
۰/۸۷	۰/۷۶	حمایت‌های ساختاری و مدیریتی دولت			ملی و کلان
۰/۸۲	۰/۷۹	حمایت‌های فرهنگی و اجتماعی دولت			
۰/۷۳	۰/۸۹	حمایت‌های اقتصادی دولت	۰/۹۶	۰/۹۱	
۰/۹۶	۰/۹۳	حمایت‌های علمی و فناوری دولت			
۰/۹۸	۰/۹۵	حمایت‌های نظام آموزش عالی سلامت			
۰/۹۷	۰/۹۱	حمایت‌های بخش خصوصی (غیر دولتی)			
۰/۹۵	۰/۹۱	تعاملات علمی و آموزشی			منطقه‌ای و بین‌المللی
۰/۹۳	۰/۸۹	تعاملات فرهنگی و اجتماعی	۰/۸۶	۰/۷۹	
۰/۹۰	۰/۸۳	تعاملات سیاسی			
۰/۹۰	۰/۸۶	تعاملات اقتصادی			

نتایج

نفر مرد و ۷ نفر زن) از مدیران و خبرگان مراکز یادگیری الکترونیکی و اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی و آموزش عالی با مرتبه علمی استاد (۸ نفر)، دانشیار (۱۳ نفر) و استادیار (۹ نفر) بودند. مشخصات دموگرافیک مشارکت کنندگان در جدول (۳) نشان داده شده است.

یافته‌های این پژوهش شامل یافته‌های کیفی و کمی است. یافته‌های کیفی مبتنی بر تحلیل داده‌های گردآوری شده از مصاحبه و یافته‌های کمی حاصل تحلیل داده‌های به دست آمده از پرسشنامه است.

مشارکت کنندگان در این مطالعه در بخش کیفی ۳۰ نفر (۲۳)

جدول ۳: ویژگی‌های جمعیت شناختی مشارکت کنندگان

متغیر	سطح	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۲۳(۷۶٪)
	زن	۷(۲۴٪)
مرتبه علمی	استاد	۸(۲۶٪)
	دانشیار	۱۳(۴۳٪)
رشته‌های تخصصی	استادیار	۹(۳۰٪)
	تکنولوژی آموزشی	۸(۲۶٪)
	آموزش از دور	۶(۲۰٪)
	مدیریت آموزشی	۵(۱۶٪)
سابقه کار	آموزش پزشکی	۴(۱۳٪)
	برنامه‌ریزی یادگیری الکترونیکی در علوم پزشکی	۷(۲۳٪)
	۱۰ تا ۱ سال	۶(۲۰٪)
	۲۰ تا ۱۱ سال	۱۳(۴۳٪)
	بیش از ۲۰ سال	۱۱(۳۶٪)

ابتدا ۲۵۰ شاخص توسط پژوهشگر احصاء شد. در گام بعدی این فرآیند برای شکل‌گیری مؤلفه‌ها و ابعاد ادامه یافت و در فرآیند کدگذاری محوری پژوهشگر شاخص‌های استخراج شده در مرحله کدگذاری باز را در قالب ۳ بعد و ۲۰ مؤلفه مقوله‌بندی کرد. در مرحله بعد با توجه به ماهیت ۲۰ زیر مقوله و بررسی دقیق روابط آن‌ها، مقوله‌بندی در مرحله کدگذاری انتخابی آغاز و ۲۲۲ شاخص شناسایی شده، در قالب ۲۲ مؤلفه و ۴ بعد دسته‌بندی و ارائه شدند. در جدول (۴) نمونه‌ای از کدهای باز، محوری و انتخابی نشان داده شده است.

با توجه به گزاره‌های مطرح شده بر اساس نظریه برخاسته از داده‌ها، برای رسیدن به شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد ابتدا کدگذاری باز، سپس کدگذاری محوری و در نهایت کدگذاری انتخابی انجام شد و پاسخ سؤالات به شرح زیر ارائه شده است.

۱. ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تشکیل دهنده مدل یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کدامند؟ بر اساس مطالعه ادبیات پژوهش و با توجه به تشریح عناصر نظریه داده بنیاد و استفاده از نظر خبرگان پس از جمع‌آوری و تلخیص نکات کلیدی در فرآیند کدگذاری باز

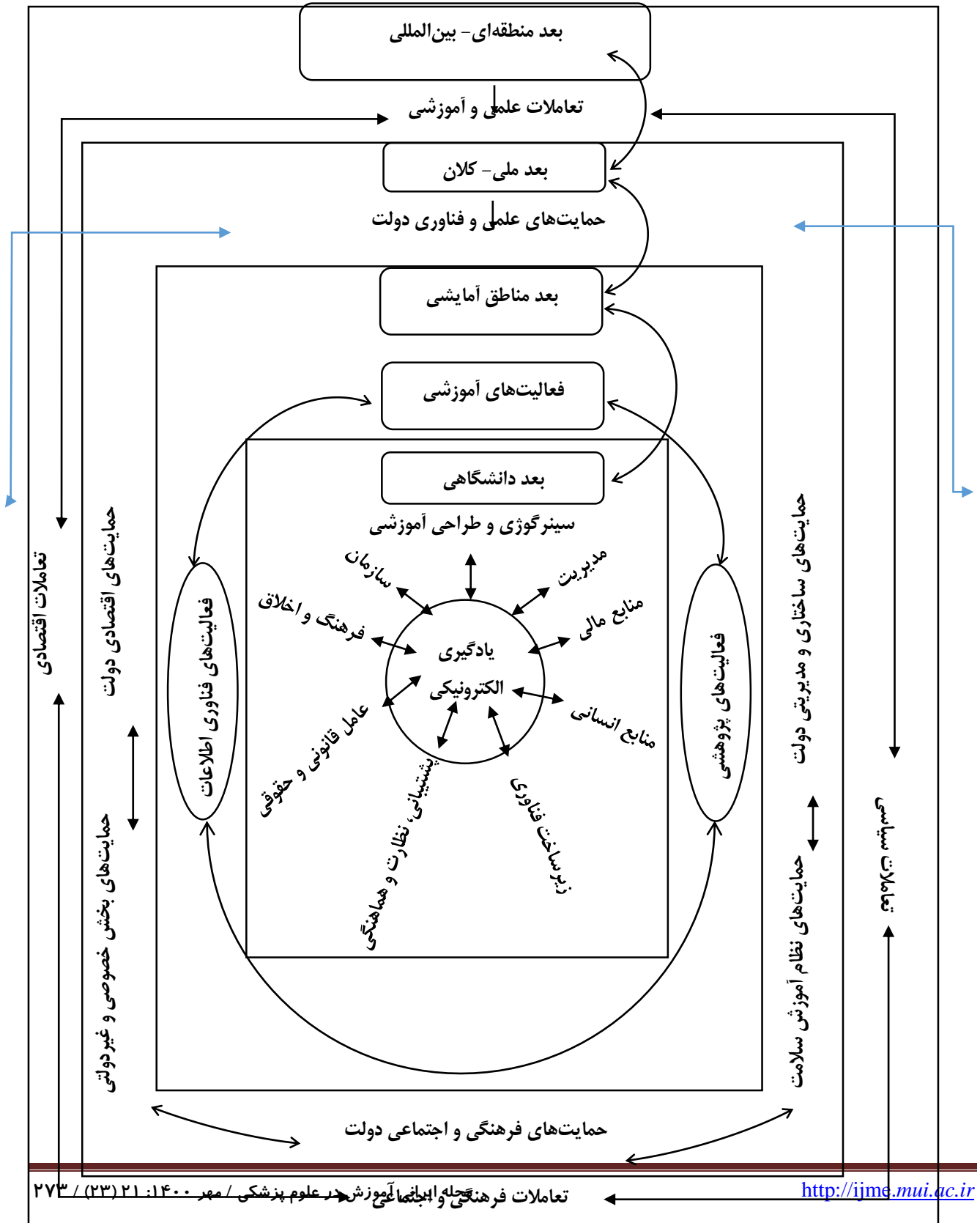
جدول ۴: نمونه‌ای از نتایج کدگذاری باز، محوری و انتخابی بر اساس مصاحبه‌ها

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
مناطق آمایشی	فعالیت‌های آموزشی	اجرای سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌های مشارکتی در دانشگاه‌های کلان مناطق دهگانه آمایشی کشور
		طراحی و برگزاری کارگاه‌های یادگیری الکترونیکی برای کارشناسان و اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی در کلان مناطق دهگانه آمایشی کشور
		همکاری در طراحی و توسعه کوریکولوم رشته‌های مرتبط با فضای مجازی در علوم پزشکی
		لزوم رقابت در تقویت و گسترش یادگیری الکترونیکی در برگزاری دروس عملی و مهارتی
		ایجاد قطب یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کلان مناطق دهگانه آمایشی کشور
		برگزاری تور آموزشی (مدرسه تابستانی) یادگیری الکترونیکی منطقه‌ای و کشوری
		مشارکت در توسعه مدل‌های یادگیری الکترونیکی کلان مناطق
		ایجاد گروه‌های بین رشته‌ای (برنامه‌ریزی یادگیری الکترونیک، مدیریت آموزشی، آموزش پزشکی و

<p>تکنولوژی آموزشی در علوم پزشکی، کتابداری مجازی)</p> <p>مشارکت در تأسیس دانشکده علوم پزشکی الکترونیک (مجازی) در کلان مناطق دهگانه آمایشی کشور</p> <p>استانداردسازی و ارتقای کیفیت برنامه‌های یادگیری الکترونیکی در کلان مناطق دهگانه آمایشی کشور (اعتباربخشی)</p> <p>برگزاری کنفرانس‌ها، سمینارهای دانشگاهی یادگیری الکترونیکی در مناطق دهگانه آمایشی کشور</p> <p>تلاش در جهت انتشار مجله الکترونیک در حیطه فناوری‌های نوین آموزشی در آموزش علوم سلامت در کلان مناطق کشور</p> <p>ارائه طرح‌های پژوهشی مشترک در زمینه اثربخشی نمودن یادگیری الکترونیکی در نظام آموزش عالی سلامت</p>	<p>فعالیت‌های پژوهشی</p>
<p>برگزاری جشنواره‌های ملی سلامت و یادگیری در نظام یادگیری الکترونیکی</p> <p>راهنمایی و مشاوره پایان‌نامه‌های دانشجویی</p> <p>حمایت از چاپ مقالات و کتاب‌ها در حیطه یادگیری الکترونیکی</p> <p>همکاری و مشارکت در طراحی و راه‌اندازی لاگ بوک الکترونیک منطقه‌ای و کشوری</p> <p>لزوم تأمین و راه‌اندازی LMS برای کلیه بیمارستان‌های کلان مناطق کشور</p> <p>همکاری و مشارکت در توسعه زیر ساخت‌های نرم‌افزاری و سخت افزاری یادگیری الکترونیکی</p> <p>همکاری در تولید محتوای آموزشی</p> <p>لزوم بانک نمونه‌های بالینی (شبیه سازها، لاگ بوک الکترونیکی، فیلم‌های آموزشی، تصاویر بالینی)</p> <p>لزوم اتصال دانشگاه‌های کلان مناطق کشور به MOOCs کشوری</p> <p>همکاری و مشارکت در توسعه و تقویت نرم‌افزار ملی سیستم مدیریت یادگیری LMS (نوید) در دانشگاه‌های کلان مناطق کشور</p> <p>بکارگیری متخصصان برنامه‌ریزی آموزشی، مدیریت آموزشی، تکنولوژی آموزشی و آموزش پزشکی در بهبود فرایند یادگیری الکترونیکی علوم پزشکی</p>	<p>فعالیت‌های فناوری اطلاعات</p>

۲. چه مدل مفهومی (نظری) را برای یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی می‌توان طراحی کرد؟ یافته‌های کیفی به دست آمده در پاسخ به این سؤال پژوهش نشان داد که بر اساس مراحل کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی روش نظریه داده بنیاد، مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی به ترتیب مرکب از ۴ بعد دانشگاهی، مناطق آمایشی، ملی - کلان و منطقه‌ای - بین‌المللی است که بعد دانشگاهی به ۹ مؤلفه سینرگوژی و طراحی آموزشی با ۲۰ شاخص، منابع انسانی با ۸ شاخص، زیر ساخت - فناوری با ۲۰ شاخص، مدیریت با ۱۰ شاخص، سازمان با ۸ شاخص، منابع مالی با ۵ شاخص، اخلاق و فرهنگ با ۷ شاخص، پشتیبانی، نظارت و هماهنگی با ۱۳ شاخص، و عامل قانونی و حقوقی با ۴ شاخص؛ بعد مناطق

آمایشی به ۳ مؤلفه فعالیت‌های آموزشی با ۱۰ شاخص، فعالیت‌های پژوهشی با ۶ شاخص و فعالیت‌های فناوری اطلاعات با ۸ شاخص، بعد ملی - کلان با ۶ مؤلفه حمایت‌های ساختاری و مدیریتی دولت با ۱۴ شاخص، حمایت‌های فرهنگی و اجتماعی دولت با ۱۴ شاخص، حمایت‌های اقتصادی دولت با ۶ شاخص، حمایت‌های علمی و فناوری دولت با ۱۰ شاخص، حمایت‌های نظام آموزش عالی سلامت با ۱۹ شاخص و حمایت‌های بخش خصوصی با ۸ شاخص، و بعد منطقه‌ای - بین‌المللی با ۴ مؤلفه تعاملات علمی و آموزشی با ۱۴ شاخص، تعاملات فرهنگی و اجتماعی با ۹ شاخص، تعاملات سیاسی با ۴ شاخص و تعاملات اقتصادی با ۵ شاخص استخراج شده است (شکل ۱).

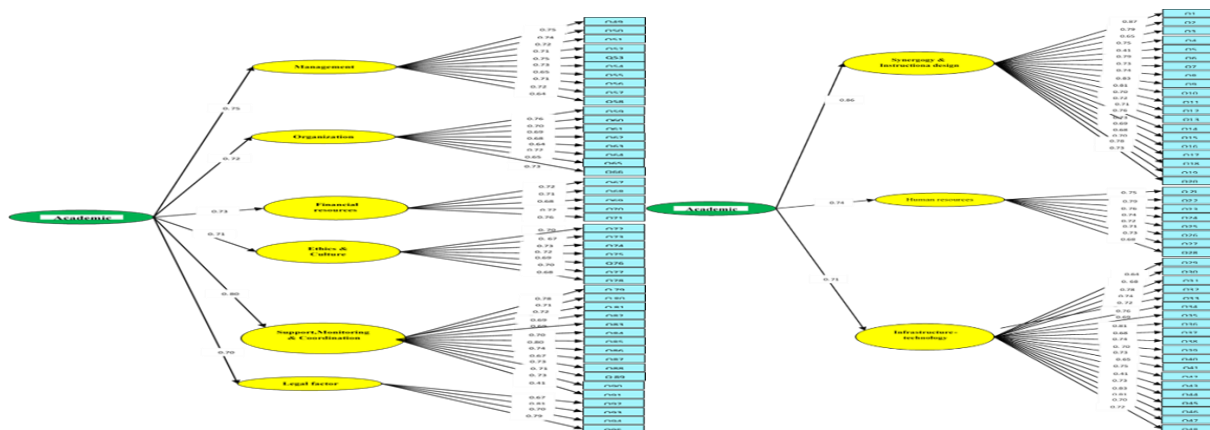
شکل ۱: مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه های علوم پزشکی

۳۸ نفر از شرکت کنندگان زیر ۳۵ سال (۲۶/۰۲٪)، ۴۷ نفر بین سنین ۳۵-۴۵ سال (۳۲/۱۹٪)، ۳۷ نفر بین سنین ۴۵-۵۵ سال (۲۵/۳۴٪)، ۲۴ نفر دارای سنین ۵۵ سال به بالا (۱۶/۴۵٪) بودند. از نظر مرتبه علمی ۱۲ نفر از اعضای گروه نمونه مربی (۸/۲۱٪)، ۹۶ نفر استادیار (۶۵/۷۵٪)، ۳۰ نفر دانشیار (۲۰/۵۴٪)، و ۶ نفر استاد تمام (۵/۴۷٪) بودند. به منظور تلخیص مطالب از روش های آماری توصیفی (میانگین، چولگی و کشیدگی) استفاده شده است که در بین ابعاد مدل یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه های علوم پزشکی، بعد ملی و کلان (۵/۶۹) بالاترین میانگین و بعد منطقه ای و بین المللی (۵/۱۴) پایین ترین میانگین را به دست آورده است. در بین مؤلفه های مدل بالاترین میانگین مربوط به مؤلفه پشتیبانی، نظارت و هماهنگی (۵/۹۳) و پایین ترین میانگین مربوط به مؤلفه عامل قانونی و حقوقی (۴/۷۸) است.

در پژوهش حاضر به منظور شناسایی و تأیید عوامل اندازه گیری، روایی این پرسشنامه به طور جداگانه برای هر بعد با انجام تحلیل عاملی تأییدی مورد آزمون قرار گرفت که بعد دانشگاهی به عنوان بخشی از نتایج آن در ادامه ارائه شده است.

آیا مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه های علوم پزشکی از اعتبار و برازش مناسبی برخوردار است یا خیر؟ برای اعتباریابی و برازش مدل پیشنهادی، از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. در تحلیل عاملی تأییدی، پژوهشگر به دنبال تهیه مدل است که فرض می شود داده های تجربی را بر پایه چند پارامتر نسبتاً اندک، توصیف، تبیین یا توجیه می کند. این مدل مبتنی بر اطلاعات پیش تجربی درباره ساختار داده ها است. در واقع تحلیل عاملی تأییدی برای بررسی روابط بین متغیرهای اندازه گیری شده یا نشانگرها و متغیرهای مکنون را که برای برآورد تقریبی آنهاست، استفاده می شود. برای انجام تحلیل عاملی تأییدی از نظر ۱۴۶ نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان استفاده شده است.

ویژگی های جمعیت شناختی گروه نمونه در بخش کمی: از نظر جنسیت ۶۲ نفر (۴۲/۴۷٪) زن و تعداد ۸۴ نفر (۵۷/۵۳٪) مرد در پژوهش شرکت داشتند. از نظر سنوات تدریس، کمتر از ۵ سال ۱۰ نفر (۶/۸۴٪)، بین ۵ تا ۱۰ سال، ۲۳ نفر (۱۵/۷۵٪)، ۱۰ تا ۲۰ سال، ۶۸ نفر (۴۶/۵۷٪)، بیش تر از ۲۰ سال، ۴۵ نفر (۳۰/۸۲٪) محاسبه گردید. از نظر سن

نمودار ۱: مقادیر استاندارد (Standard) بعد دانشگاهی

معناداری در اندازه‌گیری مؤلفه‌ها و بعد دانشگاهی دارند. هم چنین طبق خروجی نمودار مقادیر معناداری (ضرایب t-value) برای ابعاد چهارگانه مدل مفهومی (نظری) از آنجا که معناداری در سطح ۰/۰۵ بررسی شده است اگر میزان مقادیر یا ضرایب به دست آمده t-value خارج از بازه $\pm 1/96$ باشند، رابطه معنادار است. نتایج نشان داد مقادیر^۱ برای تمامی ارتباطات معنادار هستند.

طبق نمودار (۱) نتایج حاکی از آن است که متغیرهای مشاهده شده به خوبی می‌توانند متغیر پنهان را تبیین کنند. از آنجا که بار عاملی تمام متغیرهای مشاهده شده (مؤلفه‌ها و شاخص‌ها) بزرگتر از ۰/۳ هست بنابراین رابطه مطلوبی بین شاخص‌ها (متغیر مشاهده شده) با مؤلفه خود (متغیر پنهان) و بین مؤلفه‌ها (متغیر مشاهده شده) با بعد دانشگاهی (متغیر پنهان) برقرار است و نقش مهم و

جدول ۵: شاخص‌های نیکویی برازش ابعاد مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی

میزان به دست آمده			دامنه قابل پذیرش		شاخص برازندگی
بعد منطقه‌ای و بین‌المللی	بعد ملی و کلان	بعد مناطق آمایشی	بعد دانشگاهی		
۱/۲۴	۲/۶۵	۲/۶۵	۱/۶۵	-	خی دو (χ^2)
۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	$P \leq 0/05$	سطح معناداری
۲/۴۱	۲/۶۹	۲/۷۱	۲/۸۵	$P \leq 3$	نسبت خی دو به درجه آزادی
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۰۲	$P \leq 0/08$	جذر میانگین مجذورات خطای تقریب RMSEA
۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۹۳	۰/۹۱	$P \geq 0/9$	شاخص نیکویی برازش GFI
۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۲	$P \geq 0/9$	شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته AGFA

می‌شود، عامل یکم (دانشگاهی) با ارزش ویژه ۱۹/۹۸، ۲۰/۸۶ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند که بر پایه ویژگی‌های تحلیل ابعاد اصلی این عامل بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل دارد و هیچ عاملی نمی‌تواند واریانس بیش‌تری را در مقایسه با عامل نخست توجیه کند. عامل چهارم (منطقه‌ای - بین‌المللی) نیز با ارزش ویژه ۱۶/۶۸، ۱۶/۹۲ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند که کم‌ترین سهم را در تبیین واریانس کل سؤال‌ها دارا است. با توجه به جدول فوق ۷۴/۵۳ درصد کل واریانس توسط چهار عامل استخراج شده تبیین می‌شود. هم چنین مشخصه‌های نهایی تحلیل عاملی برای استخراج مدل نظری یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی (مؤلفه‌ها) نشان داد ارزش‌های ویژه ۲۲ مؤلفه بزرگتر از یک است و درصد پوشش واریانس مشترک بین متغیرها برای این ۲۲ عامل بر روی هم ۸۹/۰۲ درصد کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که اجرای تحلیل عاملی

در خصوص شاخص‌های برازش مدل، پس از حذف خطاهای کوواریانس، بررسی شاخص‌های برازندگی نشان می‌دهند که مدل از برازش مناسبی برخوردار است به عبارتی مؤلفه‌ها و عوامل مذکور می‌توانند سهم مناسبی در تبیین واریانس عامل یادگیری الکترونیکی داشته باشند (جدول ۵).

نتایج مشخصه‌های نهایی تحلیل عاملی برای استخراج مدل نظری یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی (ابعاد) نشان داد ارزش‌های ویژه ۴ عامل بزرگتر از یک است و درصد پوشش واریانس مشترک بین متغیرها برای این ۴ عامل بر روی هم ۷۴/۵۳ درصد کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که اجرای تحلیل عاملی براساس ماتریس همبستگی حاصل، قابل توجیه خواهد بود. ارزش ویژه هر عامل، یعنی مجموع مجذورات بارهای عاملی آن، نشان می‌دهد که عامل تا چه حد در تبیین کل واریانس سؤال‌ها سهیم است. همانطور که ملاحظه

براساس ماتریس همبستگی حاصل، قابل توجه خواهد بود. ارزش ویژه هر عامل، یعنی مجموع مجزورات بارهای عاملی آن، نشان می‌دهد که عامل تا چه حد در تبیین کل واریانس سؤال‌ها سهمیم است. عامل سینرگوژی و طراحی آموزشی با ارزش ویژه ۹/۷۲، ۹/۸۸ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند که بر پایه ویژگی‌های تحلیل مؤلفه‌ها این عامل بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل دارد و هیچ عاملی نمی‌تواند واریانس بیش‌تری را در مقایسه با عامل نخست توجیه کند. عامل تعاملات اقتصادی نیز با ارزش ویژه ۱/۲۱، ۱/۱۶ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند که کم‌ترین سهم را در تبیین واریانس کل سؤال‌ها دارا است. با توجه به نتایج فوق ۸۹/۰۲ درصد کل واریانس توسط ۲۲ مؤلفه استخراج شده تبیین می‌شود.

بحث

این پژوهش با هدف طراحی و اعتباریابی مدل مفهومی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی انجام شد. نتایج بیانگر آن است که مدل مفهومی (نظری) یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی مشتمل بر چهار بعد دانشگاهی، مناطق آمایشی، ملی-کلان و منطقه‌ای - بین‌المللی و ۲۲ مؤلفه که از ۲۲۲ شاخص حاصل گردید. در بعد دانشگاهی مؤلفه اخلاق و فرهنگ یکی از عوامل بحث‌انگیز در یادگیری الکترونیکی اشاره شد که رعایت حق مالکیت معنوی در تولید محتواهای آموزشی، حفظ حریم خصوصی و حرفه‌ای‌گری در یادگیری الکترونیکی، توجه به شکاف دیجیتالی و تلاش برای توزیع عادلانه یادگیری و آموزش و توجه به تنوع فرهنگی، جغرافیایی، قومیتی و آداب اجتماعی از شاخص‌های تأثیرگذار در موفقیت و تدوین مدل مناسب یادگیری الکترونیکی محسوب می‌شوند. نتایج مذکور با یافته‌های پژوهش‌های ناظری و آتش (۱۳)، روشنی و همکاران (۱۴) و مجتهدزاده و محمدی امامی (۱۵) هم‌خوانی دارد. با توجه به هم‌سویی با طرح تحول و نوآوری در دانشگاه‌های علوم پزشکی و در

راستای نقشه جامع علمی کشور و به منظور توزیع عادلانه منابع، ایجاد فرصت‌های برابر، توزیع مأموریت آموزشی نیروی انسانی متخصص مورد نیاز، از مهم‌ترین ابعادی که در پژوهش حاضر بررسی شده است عوامل تأثیرگذار در پیاده‌سازی یادگیری الکترونیکی در سطح دانشگاه‌های کلان مناطق ده‌گانه آمایشی است که به شاخص‌های طراحی و برگزاری کارگاه‌های یادگیری الکترونیکی برای کارشناسان و اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی در کلان مناطق ده‌گانه آمایشی کشور، ایجاد قطب یادگیری الکترونیکی، برگزاری تور آموزشی یا مدرسه تابستانی، مشارکت در توسعه مدل‌های یادگیری الکترونیکی، ایجاد گروه‌های بین رشته‌ای، راهنمایی و مشاوره پایان‌نامه‌های دانشجویی و استانداردسازی و ارتقاء کیفیت برنامه‌های یادگیری الکترونیکی در کلان مناطق ده‌گانه آمایشی کشور پرداخته شد که هم‌راستا با نتایج مطالعات کریمیان و فرخی (۳)، ناظری و آتشی (۱۳)، اسلامی نژاد (Eslaminejad) و همکاران (۱۶) است. یافته‌ها در بعد ملی - کلان بیانگر آن است که کاربرد یادگیری الکترونیکی در آموزش پزشکی به عنوان یکی از مسائل کلیدی توسعه فناوری اطلاعات در شرایط فعلی و به عنوان یک چالش در آینده مطرح است و دانشگاه‌های علوم پزشکی ناگزیر به سازگاری با سیر تحولات و تغییرات جدید در این محیط جدید هستند. بنابراین دانشگاه‌های علوم پزشکی ضمن شناسایی عوامل مؤثر درون دانشگاهی (سطح خرد) جهت برنامه‌ریزی و اجرای توسعه یادگیری الکترونیکی با کیفیت، مستلزم حمایت و پشتیبانی در سطح کلان از جمله حمایت‌های ساختاری و مدیریتی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، علمی و فناوری دولت، و نیز حمایت‌های نظام آموزش عالی سلامت و حمایت‌های بخش خصوصی است.

شاخص‌های حمایت‌های نظام آموزش عالی سلامت شامل استانداردسازی در برنامه درسی مبتنی بر یادگیری الکترونیکی، تدوین و توسعه نظام نظارت بر محتوای تولید

آینده نگری یادگیری الکترونیکی در صنعت جهانی توجه شده است هم چنین این مدل بومی، مبتنی بر مقتضیات و شرایط ویژه دانشگاه‌های علوم پزشکی در ایران است، از دیگر سوی گردآوری داده‌ها بر اساس نظرات خبرگان و صاحب نظران رشته‌های تخصصی آموزش از دور، یادگیری الکترونیکی در علوم پزشکی، مدیریت آموزشی و آموزش پزشکی است که موجب شناسایی دقیق‌تر و متناسب‌تر عوامل پیش روی پیاده‌سازی یادگیری الکترونیکی می‌شود که در تحقیقات قبلی به اعمال نظرات این گروه از افراد پرداخته نشده است.

این پژوهش نیز همانند هر پژوهش دیگری دارای محدودیت‌هایی بوده است، اما این محدودیت‌ها می‌توانند دریچه‌های جدیدی بر روی پژوهش‌های آتی بگشایند. لذا محدودیت‌هایی که این پژوهش با آن‌ها مواجه بود، حذف عوامل مداخله‌گر و تعدیل‌کننده به علت گستردگی موضوع پژوهش، پاسخ‌گویی ناقص به برخی از سؤالات پرسشنامه و عدم همکاری در بازگشت پرسشنامه‌ها در زمان مقرر و نیاز به پیگیری‌های مستمر برای جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، همچنین نتیجه تحلیل عامل تأییدی بیانگر این موضوع است که همه ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و گویه‌های شناسایی شده یک عامل زیر بنایی را در قالب مدل یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی تبیین می‌کنند، اما قطعاً مؤلفه‌ها و شاخص‌های دیگری را می‌توان با توجه به سیاست‌های فرهنگی، آموزشی، پژوهشی و منطقه‌ای دیگر دانشگاه‌های کشور شناسایی نمود که به رغم تلاش فراوان همچنان مکنون مانده‌اند و می‌توانند کشف شوند.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد برای طراحی یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی باید به ابعاد دانشگاهی، مناطق آمایشی، ملی-کلان و منطقه‌ای - بین‌المللی توجه شود. بنابراین امید است سیاست‌گذاران،

شده، توجه به نقش نهادهای غیر دانشگاهی در توسعه یادگیری الکترونیکی، تنظیم آیین نامه کشوری اعتبار بخشی دوره‌های الکترونیک، وجود آیین نامه‌های الزام آور و مشوق فعالیت‌های مجازی، سهولت در استخدام و جذب اعضای هیأت‌علمی متخصص در حوزه یادگیری الکترونیکی، حمایت از استقلال و آزادی عمل دانشگاه‌ها اشاره شد که با یافته‌های روشنی و همکاران(۱۴)؛ مجتهدزاده و محمدی امامی(۱۵) و شعبانی و همکاران(۱۷) هم‌سو است. امروزه پدیده جهانی شدن به عنوان پارادایم اصلی همه شئون زندگی بشر را دستخوش تغییر کرده است و در راستای انطباق و هم‌سویی رویکرد دانشگاه‌ها با روندهای اقتصادی، سیاسی، علمی و فناورانه جهانی، یادگیری الکترونیکی نیز متأثر از بین‌المللی شدن و تقاضا محور شدن آموزش عالی شده است. در واقع ارزش سرمایه‌ای دانش بیش از هر زمان دیگری مورد توجه است و به دلیل درآمدزا بودن آموزش عالی به ویژه در بخش سلامت، استفاده از فناوری‌های نوین مانند واقعیت افزوده، تحلیل یادگیری، پردازش ابری، شبیه‌سازی، اینترنت اشیا در آموزش و پژوهش به شدت افزایش می‌یابد. در این تعاملات رشد توسعه دروس بین رشته‌ای براساس تقاضای دانشجویان در جهان افزایش خواهد یافت. بنابراین در طراحی مدل یادگیری الکترونیکی در مؤلفه تعاملات سیاسی و اقتصادی می‌بایست به شاخص‌های لزوم پایداری سیاسی در کشور، میزان اعتماد و امنیت اطلاعات، اعتبارات مالی دانشگاه جهت جذب دانشجویان بین‌المللی و لزوم سهم صادرات آموزشی در بودجه کشور توجه شود. یافته‌های مذکور با نتایج پژوهش‌های کینگ (King) و همکاران(۷)، مهدوی نسب و همکاران(۱۸)، صبوری و همکاران(۱۹)، اقبال و همکاران(۲۰)، بوچانان (Buchanan) و همکاران(۲۱)، کوفی آیبی (Kofi Ayebe)(۲۲) و فرید (Farid) و همکاران(۲۳) هم‌خوانی دارد. بنابر آنچه بیان شد در طراحی و تدوین این مدل علاوه بر این که به مقوله

زمینه ساز، عوامل علی، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای مدل یادگیری الکترونیکی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی در مطالعات آتی شناسایی گردد، همچنین الگوهای برنامه‌ریزی‌های آموزشی استفاده شده دانشگاه‌های علوم پزشکی پیشرو در داخل و خارج از کشور در حوزه یادگیری الکترونیکی بررسی شوند.

قدردانی

بدینوسیله از خبرگان کشوری و اعضای هیأت‌علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان که در انجام این پژوهش ما را یاری نمودند، مراتب تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

مدیران عالی آموزش عالی سلامت و متولیان یادگیری الکترونیکی با کاربریست مدل احصاء شده سبب تحقق اهداف و برنامه‌های طرح تحول و نوآوری در آموزش عالی سلامت گردند. البته ضروری است سرمایه‌گذاری شایسته و کلانی از سوی دولت از منظر زیر ساختی، قانونی و حمایتی برای توسعه یادگیری الکترونیکی با توجه به تحولات جهانی در آینده نزدیک صورت گیرد. باتوجه به نتایج حاضر پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی با موضوع آسیب شناسی یادگیری الکترونیکی مبتنی بر ابعاد شناسایی شده در مدل ارائه شده انجام شود، عوامل

منابع

1. Mohammadi A, Gharib M, Zolfaghari M, Mojtahedzadeh R, Ahmadian S. [Knowledge, Attitude and Faculty Members' performance on E- learning in Tehran University of Medical Sciences]. *Journal of Medical Education Development*. 2016; 11(2): 104-116. [Persian]
2. Torkzadeh J, Ahangari M, Mohamadi M, Marzoghi RA, Hashemi S. [Baresiye Moalefehaye Arzyabiye Asarbakhsh Darooni Dorehaye Amoozeshe Electronicye Daneshgahi]. *Iranian Higher Education*. 2019; 11(1): 125-159. [Persian]
3. Karimian Z, Farokhi MR. [Educational in Education Virtual of Development the in Steps Eight experience an of review A, Universities Sciences Medical in Plan Innovation]. *Teb Va Tazkiyeh*. 2018; 27(2): 102-112. [Persian]
4. Mirsaidi G, Imani MN, Nazem F. [Evaluation of Organizational Infrastructure Affecting the Use of E- learning]. *Quarterly Journal of Nursing Management*. 2016; 5(2): 51-58. [Persian]
5. Jansen RS, van Leeuwen A, Janssen J, Conijn R, Kester L. Supporting Learners' Self-Regulated Learning in Massive Open Online Courses. *Computers & Education*. 2020; 146: 103-771.
6. Sadeghi M. A Shift from Classroom to Distance Learning: Advantages and Limitations. *International Journal of Research in English Education*. 2019; 4 (1): 80-88.
7. King D, Tee S, Falconer L, Angell C, Holley D, Mills A. Virtual health education: Scaling practice to transform student learning: Using virtual reality learning environments in healthcare education to bridge the theory/practice gap and improve patient safety. *Nurse Education Today*. 2018; 71: 7-9.
8. Fowler T, Phillips S, Patel S, Ruggiero K, Ragucci K, Kern D, et al. Virtual Inter Professional Learning. *J Nurs Educ*. 2018; 57(11): 668-674.
9. Idris F, Osman Y. Implementation of E- learning in The University of Gezira Barriers and Opportunities. *Educational Science and Research*. 2017; 1(1): 63-81.
10. Corbin J, Strauss AL. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 3rd ed. New York: Sage; 1998.
11. Lincoln YS, Guba EG. *Naturalistic inquiry*. New York: Sage; 1985.
12. Polit DF, Beck CT, Owen SV. Is the CVI an acceptable indicator of content validity? Appraisal and recommendations. *Res Nurs Health*. 2007; 30(4): 459-67.
13. Nazeri N, Dari S, Atashi A. [The Effective Factors on Success of E-learning in Medical sciences Fields]. *Journal of Health and Biomedical Informatics*. 2017; 4(2): 98-107. [Persian]

14. Roshani Ali Bene See H, Shahalizadeh M, Heydari S, Fatahi M. Implementation Pathology of the E-learning Curriculum in Iran: A Case Study (Shahid Beheshti University of Tehran). *Interdiscip J Virtual Learn Med Sci*. 2016; 7(2): 137-152.
15. Mojtahedzadeh R, Mohammadi A, Emami A. [Instructional Design, Implementation, and Evaluation of an E-Learning System, an Experience in Tehran University of Medical Sciences]. *Iranian Journal of Medical Education*. 2011; 11(4): 348-359 [Persian]
16. Eslaminejad T, Masood M, Ngah NA. Assessment of Instructors' Readiness for Implementing E-Learning in Continuing Medical Education In Iran. *Med Teach*. 2010; 32(10): e407-12.
17. Shabani M, Niaz Azari K, Enayati T. [Identifying dimensions of university autonomy in pursuit of transformation and innovation policies in medical education sciences]. *Teb va Tazkieh*. 2019; 28(2): 24-40. [Persian]
18. Mahdavinassab Y, Sadipour E, Moradi M. An Investigation of the Effective Components Considered in Designing E-Learning Environments in Higher Education and Offering a Framework for E-Learning Instructional Design. *Iranian Distance Education*. 2019; 1(4): 9-24. [Persian]
19. Sabouri S, Tehranizadeh M, Haddadian F, Fathi Vajargah k. [Moshkelat Amoozeshe Majazi Daneshgahaye Shahre Tehran Az Nazare Asatid Amoozeshe Majazi]. *Journal of Educational Psychology Studies*. 2016; 2 (1/2): 23 -32. [Persian]
20. Eghball MR, Yaghubi AA, Hosseinitabaghdehi L. [Avamele Moaser Bar Movafaghiyat Dar Yadgiriye Electronici Dar Daneshgah]. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*. 2015; 6(1): 71-85. [Persian]
21. Buchanan T, Sainter P, Saunders G. Factors Affecting Faculty Use of Learning Technologies: Implications For Models of Technology Adoption. *Journal of Computing in Higher Education*. 2013; 25 (1): 1-11.
22. Ayebi-Arthur K. E- Learning, Resilience and Change in Higher Education: Helping A University Cope After a Natural Disaster. *E- learning and Digital Media*. 2017; 14 (5): 259- 274.
23. Farid SH, Qadir M, Ahmed MU, Daud M. Critical Success Factors of E-Learning Systems: A Quality Perspective. *Pakistan Journal of Distance & Online Learning*. 2018; 4(1): 1– 20.

Designing and Validation of a Conceptual Model of E-learning in Iranian Universities of Medical Sciences

Roghayeh Sajedi¹, Abbas Khorshidi², Fatemeh Hamidifar³, Hamid Moghaddasi⁴, Amir Hossain Mahmoodi⁵

Abstract

Introduction: Parallel with the educational transformation and innovation plan in the health education system and the rapid developments in Information and Communication Technology, e-learning has been a challenge. The study endeavoured to design and validate the conceptual model of e-learning in universities of medical sciences in the years 2018-2019.

Methods: In the qualitative phase of this mixed exploratory study, a total of 30 participants included university experts in the field of e-learning, were selected through snowball purposive sampling and in the quantitative phase, through a descriptive survey, a sample of 146 faculty members at Semnan University of Medical Sciences were selected. The instruments were semi-structured interviews and a researcher-made questionnaire. In the qualitative phase, the systematic approach of Strauss and Corbin was conducted in three stages of open, axial, and selective coding. As to the quantitative phase, confirmatory factor analysis was employed.

Results: The conceptual model of e-learning in universities of medical sciences involved four significant dimensions: academic, spatial regions, national (macro) and international. Besides, 22 components and 222 indicators were extracted. In the quantitative phase, the results confirmed the good fit of the model.

Conclusion: To design a model of e-learning in universities of medical sciences, academic, spatial regions, national (macro), and international dimensions should be considered.

Keywords: model, e-learning, universities of medical sciences, mixed-method

Addresses:

1. (✉) Ph.D. in Educational Administration, English Language Department, School of Medicine, Semnan University of Medical Sciences, Semnan, Iran. Email: sajadi4249@yahoo.com
2. Full Professor, Department of Educational Administration, Faculty of Educational Sciences & Psychology, Islam Shahr Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: a_khorshidi40@yahoo.com
3. Assistant Professor, Department of Educational Administration, Faculty of Educational Sciences & Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: Fatemehhamidifar@gmail.com
4. Associate Professor, Department of Health Information Technology & Management, School of Allied, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: moghaddasi@sbmu.ac.ir
5. Assistant Professor, Department of Educational Administration, Faculty of Educational Sciences & Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: dr.mahmoodi1964@gmail.com